

Grep om fortiden

Ellen Krefting, Espen Schaanning, Reidar Aasgaard (red.)

GREP OM FORTIDEN

Perspektiver og metoder i idéhistorie

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

ISBN: 978-82-02-63028-7

1. utgave, 1. versjon 2021

E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, Cappelen Damm Akademisk, 2017

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med forlaget er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Elektronisk tilrettelegging: [Bøk, Oslo AS](#)

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen

Sats/design: [Bøk, Oslo AS](#)

www.cda.no

akademisk@cappelendamm.no

Cappelen Damm AS er sertifisert iht. FSC®, PEFC og Miljøfyrtårn.

Symbol for
bærekraftig skogbruk

Innhold

Grep om fortiden	11
1 Idéhistoriefagets idéhistorie: Et faghistorisk blikk på norsk idéhistorie og den annen front.....	15
<i>Vidar Enebakk</i>	
Winsnes og <i>Den annen front</i>	16
Svendsen og «den annen front»	18
Livet på brakka	20
Myten om «det moderne».....	22
Humaniorakrise?	25
Fra den annen front til de to kulturer.....	27
Den postmoderne tilstanden	29
2 Begrepshistorie som idéhistorisk praksis.....	35
<i>Helge Jordheim</i>	
Begrepet «sivilisasjon».....	36
Begrepshistorie i generell forstand: metode	39
Begrepshistorie i spesiell forstand: teori	43
Konklusjon.....	50
3 Cambridge-skolen: Metodekritikk og forskningsresultater	53
<i>Thomas Krogh</i>	
Hvordan skrive idéhistorie?.....	55
Kontekst	58
Talehandlingsteori.....	59
Forskningsresultatene til Skinner	62
Pocock og den machiavelliske tradisjonen	64

4	Diskursanalyse før diskursanalysen:	
	Victor Klemperers analyse av Det tredje rikes språk	67
	<i>Nils Gilje</i>	
	Historisk-politisk kontekst	69
	LTI – <i>Lingua Tertii Imperii</i>	71
	LTI og romantikkens språksyn	72
	<i>Voces populi</i>	75
	Rekonstruksjon av Klemperers analysestrategi	77
	Filosofene og jødespørsmålet	79
	Den filosofiske antisemittismens genealogi	82
5	Om å bruke Foucault: Fire metodestrategier	87
	<i>Espen Schaanning</i>	
	Første metodestrategi: Identifiser de vitensfeltene (diskursene) du vil ta for deg	88
	Andre metodestrategi: Rett blikket «oppover», ikke «nedover»	90
	Tredje metodestrategi: Kartlegg vitensproduksjonsmidlene	95
	Fjerde metodestrategi: Analyser forbindelseslinjene mellom de ulike vitensfeltene	96
	Konklusjon	100
6	Kampen om fortidens stemmer: Birgitta av Sverige og senmiddelalderens politiske kanon	101
	<i>Unn Falkeid</i>	
	Historiens andre stemmer	102
	Kirkens babylonske fangenskap	105
	Pavekritikk	106
	I godt selskap	108
	Politisk og religiøs tale	110
	Enken i Roma	111
	Enkemotivet hos Petrarca og Cola di Rienzo	112
	Utsyn	114
	Konklusjon	115

7	Om å tenke med kvinner i middelalderen: Kjønnsperspektiver og kognitive perspektiver i idéhistorisk forskning	119
	<i>Line Cecilie Engh</i>	
	Hvordan tenker vi?	121
	Kvinnen som alle fantaserte om	124
	Kvinner er gode å tenke med	126
	Implikasjoner og utdypninger: Å tenke samfunnet som en kvinne	129
	På den andre siden av teksten	132
8	Sjanger som nøkkel i historisk lesning av tidligmoderne tekster	137
	<i>Anne Helness</i>	
	Sjanger som kommunikasjonsmiddel	138
	Reiselitteratur	139
	Ramusios <i>Navigazioni et viaggi</i>	141
	Tittelsiden som paratekst	143
	Dedikasjonen som paratekst	147
	Sjanger, paratekst og kommunikasjonskontekst	149
9	Fra Akropolis til Akershus, og tilbake igjen: Antikkforskning, tradisjon og resepsjon	153
	<i>Christine Amadou</i>	
	«Fødselshjelpar for det heimlege»	154
	«Allerede de gamle grekerne ...»	156
	Tradisjon	157
	Resepsjon	159
	Virkningshistorie	162
	Ideologisk bruk	163
10	«Sansningens kilde og talens utspring»: Bilder som idéhistoriske kilder i førmoderne kultur	169
	<i>Kristin B. Aavitsland</i>	
	Den visuelle vendingen	169
	Visuell retorikk i europeisk middelalder	171
	Å stimulere tankearbeid: Kognitive metabilder	172

Å organisere kunnskap: Diagrammer og tankekart.....	175
Ikke-verbal argumentasjon: Bilderetorikk i det offentlige rom.....	180
Avslutning.....	182
11 Interkulturell og global idéhistorie	185
<i>John Ødemark</i>	
Det globale som overordnet analytisk kategori	187
En kulturelt inkluderende idéhistorie	188
Deprovincialiseringen av Europa	190
Det estetiske kulturbegrepet – og det antropologiske	192
Naturvitenskapen som overkulturell målestokk	193
Oversettelse i asymmetriske forhold	194
Analytiske perspektiver på global og interkulturell idéhistorie.....	196
Det globale som subjektivt aktørbegrep	197
Det globale som objektiv skala	199
Fra sammenligning til oversettelse	201
Oppsummering.....	203
12 Filosofi som idéhistorisk objekt	207
<i>Thor Inge Rørvik</i>	
Den filosofihistoriske rammefortellingen	209
Kant som filosofihistoriker.....	210
Rammefortellingens liv etter Kant	213
Det idéhistoriske perspektivet	215
Pufendorf, Thomasius og forståelser av filosofihistorien	217
Konklusjon.....	222
13 Barnet mellom idé og kropp: Om endringer i oppfatninger av barn og barndom i historien	225
<i>Ellen Schrumpf</i>	
Det strukturerte barnet.....	227
Det kulturelle barnet	229
Det fysiske barnet – den materielle vendingen	229
Boligen	231
Arbeid og plikter	234
Sykdom og død	236
Barnet mellom idé og kropp – avsluttende refleksjoner	237

14	Digitale metoder og materialer	241
	<i>Mats Malm</i>	
	Visualisering og kartfunksjoner	243
	Tekster.....	244
	Tematisk utvinning og analyse: to eksempler.....	245
	Intertekstualitet, plagiat, slektskap	248
	Redskaper til skrivebordet	249
	Bokhylla.no.....	250
	Oppsummering.....	251
15	Bøkenes kraft: Bokhistoriske perspektiver i idéhistorien	255
	<i>Ellen Krefting</i>	
	Hva er bokhistorie?	256
	Darnton og kommunikasjonskretsløpet.....	259
	Tre bokhistoriske perspektiver	260
	Utvidelser av tekstbegrepet: Holbergs <i>Peder Paars</i> og Mores <i>Utopia</i> som eksempler	262
	En bokhistorisk tilnærming til et 1700-tallstidsskrift	266
	Konklusjon.....	269
16	Idéhistorie, teologi – og Fadervår	273
	<i>Reidar Aasgaard</i>	
	Forholdet idéhistorie og teologi: noen refleksjoner	274
	Metoder for teksttolkning i bibelvitenskapen	275
	Bibelvitenskapens metodemangfold	277
	Fadervår og forforståelse.....	278
	Fadervår og litterær analyse	279
	Fadervår i tekstkonteksten	282
	Ideologikritisk analyse.....	283
	Redaksjonshistorie.....	284
	Formhistorie.....	287
	Den historiske Jesus – og den postkoloniale?	288
	Resepsjonshistoriske lesninger.....	290
	Konklusjon.....	291
	Om bidragsyterne	293
	Stikkord	297

Grep om fortiden

Idéhistorie kan være så mangt, og det har sine ulemper. Idéhistoriefaget kan lett fremstå som konturløst og vanskelig å definere. Så snart man begynner å lete etter hva som er fagets gjenstandsområde – hva det handler om – eller hvilke metoder som benyttes i idéhistoriske undersøkelser, kan man komme i stuss: De fleste historiske fag behandler utvilsomt «idéer» på et eller annet nivå, og det er vanskelig å få øye på en spesifikk idéhistorisk metode som skiller seg fra de metodene andre fagdisipliner opererer med. Spørsmålet om hva idéhistorie «egentlig» er, kan derfor fortone seg som en ørkesløs debatt. Men i noen sammenhenger er spørsmålet ufravikelig: Det finnes studenter som tar eksamen i idéhistorie på alle nivåer, og det finnes forskere som søker stillinger i faget. For at studenten skal få en god karakter eller forskeren få en stilling, må det med andre ord finnes kriterier for hva idéhistorie er og ikke er, og dessuten for hva som er god eller dårlig idéhistorie. Derfor kan idéhistorie åpenbart ikke være hva som helst. Har man ikke en noenlunde klar oppfatning av hva faget består i, vil man i hvert fall i en institusjonell sammenheng ha et problem. Hensikten med denne boken er likevel ikke å gi en fasit. Vi har et helt annet utgangspunkt:

Idéhistorie kan være så mangt, og det har sine fordeler. Ved å åpne opp for et bredt utvalg av perspektiver og metoder blir det tydelig at fortidens tenkning kan analyseres på ulike vis. Perspektiver er briller som får oss til å se historien på forskjellige eller nye måter, og for å analysere fortidens tenkning har vi et mangfold av grep til rådighet. At det finnes flere måter å nærme seg fortiden på, er ikke et problem – det er en ressurs. Dette er da også grunnen til at vi har mobilisert en rekke forskere til å skrive hvert sitt

kapittel om hvordan man kan gå frem når man arbeider idéhistorisk. Resultatet mener vi ikke bare er nyttig for studenter i idéhistorie, men også for andre studenter, ja for alle som er interessert i historiske problemstillinger.

Slik gikk vi frem: Først bestemte vi oss for et knippe idéhistoriske tilnærminger som vi ønsket å belyse, dernest fant vi frem til forskere som vi visste hadde arbeidet med disse, og til sist inviterte vi dem til å skrive hvert sitt kapittel til denne boken. Vi ville at bidragsyterne skulle presentere ett eller flere perspektiver, plassere det innenfor en norsk og internasjonal metodisk-teoretisk sammenheng og vise til ett eller flere eksempler på hvordan perspektivene kan brukes i praksis, gjerne med grunnlag i egen forskning. Slik ville vi få frem noe av det mangfoldet av idéhistoriske «grep» man kan ta på et kildemateriale fra fortiden. Naturligvis finnes det andre perspektiver og metoder enn dem vi presenterer her. Men vi mener at det knippet av tilnærminger vi har valgt ut, viser at mangfold er en berikelse.

Vi stilte ingen krav om at bidragsyterne skulle være faglig ansatt innen idéhistorie eller ha studert idéhistorie. Det finnes mange eksempler på idéhistoriske arbeider gjort av forskere som selv ikke har bakgrunn i faget. Det faktum at flere av lærerne i faget idéhistorie ved Universitetet i Oslo – der vi redaktører hører til – ikke har sin høyeste grad fra idéhistorie, men fra fag som filosofi, teologi, italiensk og historie, sier også sitt. Idéhistorie som forskningspraksis kjenner ingen institusjonelle grenser.

Det er viktig å understreke at de fleste kapitlene vi presenterer i boken, ikke er rene metode- eller teorifremstillinger som tar for seg én eller flere teoretikers posisjon. Leseren vil møte sentrale, nye innsikter fra forskningsfronten, for eksempel om kjønnsmetaforer i middelalderen, Birgitta av Sveriges politiske filosofi, renessansens reiseskildringer og Botsfengslets disiplineringsregime. Dermed håper vi at dette kan være mer enn en metodebok: at den også kan være en bok som gir innblikk i den rike idéhistoriske forskningen som foregår i Norge. Denne forskningen blomstrer, både innen faget selv og utenfor. I Oslo bygges det spisskompetanse og internasjonale prosjekter innenfor antikkens, renessansens og opplysningstidens tenkning og kunnskapshistorie – i tillegg til norsk og nordisk idéhistorie. En liten tidsskriftflora er knyttet til faget, og aktive miljøer finnes også andre steder i landet samt ellers i Norden. Selv om idéhistorie ikke eksisterer som selvstendig fag så mange steder, er studier av intellektuell historie internasjonalt i vinden som aldri før. Utgivelser som Darrin McMahon og Samuel Moyn (red.), *Rethinking Modern Intellectual History* (2014), Richard Whatmore og Brian Young (red.), *A Companion to Intellectual History* (2016) og Richard Whatmore, *What is Intellectual History* (også 2016) vitner om det.

Rekkefølgen på bidragene i denne boken er ikke tilfeldig. Vi har ordnet den i fire deler. Først kommer et kapittel om idéhistoriefagets idéhistorie i Norge (Vidar Enebak). Dette er det eneste kapitlet som ikke er bestilt for

å illustrere et bestemt idéhistorisk grep – selv om det naturligvis har sin egen tilnærming. Vi ønsket å gi leserne en kort introduksjon til hva slags idéhistorie man har drevet med på det eneste stedet i Norge der idéhistorie har en lang fortid som universitetsfag. Deretter kommer en gruppe kapitler som fremstiller ulike grep med utgangspunkt i bestemte teoretikere eller skoler: begrepshistorien og Reinhart Koselleck (Helge Jordheim), Cambridge-skolen med Quentin Skinner i spissen (Thomas Krogh), diskursanalyse representert ved Victor Klemperer (Nils Gilje) og til slutt Michel Foucault (Espen Schaanning). I det tredje settet av kapitler har temaene og forskningseksempelene en noe større plass i presentasjonen av det idéhistoriske grepet: kvinners bidrag til politisk tenkning i senmiddelalderen (Unn Falkeid), middelalderteologenes kjønnsmetaforer (Line Cecilie Engh), Ramusios reisebeskrivelser (Anne Helness), ettertidens oppfatninger av antikken (Christine Amadou) og middelalderens visuelle retorikk (Kristin B. Aavitsland). Den siste gruppen kapitler er mer konsentrert om bestemte felt: global idéhistorie (John Ødemark), filosofihistorie (Thor Inge Rørvik), barndomshistorie (Ellen Schruppf), digital humaniora (Mats Malm), bokhistorie (Ellen Krefting) og bibelfag (Reidar Aasgaard). Siden det på ingen måte er skarpe skiller mellom de tre siste delene, har vi ikke markert dette i innholdsfortegnelsen eller i boken ellers.

Alle kapitlene er forskningsbasert formidling, forhåpentlig til glede og nytte for både studenter og den historieinteresserte allmennheten.

Vi vil rette en stor takk til Lars Fredrik Janby som har hjulpet oss med å ferdigstille denne boken.

Ellen Krefting

Espen Schaanning

Reidar Aasgaard

Idéhistoriefagets idéhistorie: Et faghistorisk blikk på norsk idéhistorie og den annen front

Vidar Enebakk

Spørsmålet «Hva er idéhistorie?» kan drøftes på mange måter. Vi kan diskutere teori og metode, ulike tema og tilnærminger, faglige forbilder i inn- og utland, eller fagets grenseflater til andre disipliner. Vi kan også anlegge et faghistorisk perspektiv og undersøke fagets utgangspunkt og utvikling i Norge. Da blir spørsmålet mer spesifikt og konkret: «Hva er den norske idéhistoriens idéhistorie?»

En faghistorisk tilnærming handler ikke bare om *hva* idéhistorie er eller har vært. Faghistorien åpner også for en rekke andre spørsmål: Når oppsto faget i Norge? Hvor ble det institusjonalisert? Hvem var de sentrale aktørene? Og hvilke interesser hadde de? Hvorfor ble idéhistorie etablert? Og hvordan har fagområdet utviklet seg? Slike deskriptive spørsmål kan dessuten lede over i mer normative betraktninger om fagets utvikling og legitimitet. Her kan ikke faghistorien gi noen svar, men den kan reise noen interessante og viktige spørsmål: Kunne det vært annerledes? Burde det være annerledes? Hva skal idéhistorie være?

Utgangspunktet mitt er en artikkel jeg skrev for litt over ti år siden, «Den norske idéhistoriens idéhistorie.»¹ Her har jeg oppdatert fremstillingen av faghistorien og endret litt på inndelingen, som nå er utvidet fra fire til fem faser. Fremstillingen er kronologisk, men samtidig tematisk orientert mot «den annen front», et motiv som har preget fagutviklingen

1 Vidar Enebakk, «Den norske idéhistoriens idéhistorie», *Nytt Norsk Tidsskrift* 22, nr. 3 (2005): 271–286. Artikkelen bygde på og kritiserte Rune Slagstad, «Den annen front – i går og i dag», *Nytt Norsk Tidsskrift* 12, nr. 1 (1995): 12–24. Se også fremstillingen av den annen front i Rune Slagstad, *De nasjonale strategier* (Oslo: Pax, 1998), 461–466.

siden utgangspunktet med Andreas Hofgaard Winsnes og *Den annen front: Engelske idealister* (1932).² Jeg vil drøfte både utgangspunktet og utviklingen samt skissere flere ulike svar på det mer overgripende spørsmålet: Hva er forbindelsen mellom det norske idéhistoriefaget og den annen front? Formålet er å åpne for at andre fronter og perspektiver kan være vel så interessante både for å forstå fagets forhistorie og for å utvikle det i fremtiden.

WINSNES OG DEN ANNEEN FRONT

Formelt sett ble faget etablert 1. juli 1946, da professoratet til Winsnes i europeisk litteraturhistorie ble omgjort til idéhistorie. Før krigen hadde han skrevet flere bøker om norsk åndsliv og filosofi, blant annet *Johan Nordahl Bruun* (1919), *Det Norske Selskab i København* (1924) og *Niels Treschow* (1927). Viktigst var nok likevel *Den annen front: Engelske idealister* (1932). Winsnes var også medredaktør av *Norsk litteraturhistorie* og forfatter av det femte bindet *Fra 1880-årene til første verdenskrig* (1937). Etter andre verdenskrig, og etter at Winsnes formelt sett ble idéhistoriker i 1946, lå hans egen forskningsaktivitet i skjæringspunktet mellom litteraturhistorie og kristen-humanisme – med bøkene *Sigrid Undset* (1946) og *Jacques Maritain* (1957). Festskriftet til hans 70-årsdag hadde tittelen *Tradisjon og fornyelse* (1959), og hos Winsnes er det liten tvil om at tradisjonen kom først.³

Institusjonaliseringen av idéhistorie ved Universitetet i Oslo ble langt på vei definert av fagets første professor. Og noe av utgangspunktet hans finner vi allerede i *Den annen front*, som handlet om engelsk idealisme på 1800-tallet. Winsnes mobiliserte denne tradisjonen i et forsvar for åndshumanisme og metafysikk mot datidens kulturradikalisme og naturalisme som ble anført av Karl Marx og Sigmund Freud. Hos de engelske idealistene på 1800-tallet fant Winsnes ansatser til en slik kulturkritikk. «Tro på maskineri er vår overhengende fare», hevdet for eksempel Oxford-litteraten Matthew Arnold i essayet «Culture and Anarchy» (1924), hvor han gikk i rette med «en hensynsløs apparatkultur, teknikkens, maskineriets selvherlighet».⁴ For Winsnes gikk det en fundamental frontlinje mellom «humanitetskulturen» og «apparatkulturen», men kritikken rettet seg også mot positivisme, materialisme, mekanisme og utilitarisme. Redningen fant han i den tyske humanismen som de britiske idealistene målbar, og som bygde på den platonisk-idealistiske tradisjonen.

2 Andreas H. Winsnes, *Den annen front: Engelske idealister* (Oslo: Aschehoug, 1932).

3 Asbjørn Aarnes, Arne Næss og Egil A. Wyller (red.), *Tradisjon og fornyelse: Festskrift til A. H. Winsnes på syttiårsdagen* (Oslo: Aschehoug, 1959).

4 Winsnes, *Den annen front*, 82.

Ved etableringen var idéhistorie nært knyttet til fagområder som antikk åndshistorie og litteraturhistorie. Samtidig med endringen av professoratet til Winsnes i 1946, ble det også opprettet et professorat i antikk åndshistorie, og to år senere tiltrådte Eiliv Skard denne stillingen. Dermed var to professorer tilknyttet det idéhistoriske fagmiljøet, selv om Skard formelt sett ikke var ansatt ved instituttet. Samtidig var idéhistoriefaget nært knyttet til litteraturhistorie og den idealistiske tradisjonen fra Peter Rokseth, en tradisjon som etter krigen ble videreformidlet av Asbjørn Aarnes og Egil A. Wyller. De målbar en idealistisk tilnærming til litteratur og åndsliv hvor det sentrale var verkets formidling av evige idéer og menneskelige verdier, noe som sto i motsetning til en mer historisk-biografisk metode som trakk tankene ned på jorda og fokuserte på forfatterens liv og historiske kontekst.

Idéhistorie var ikke primært et forskningsfag, men et undervisningsfag knyttet til examen philosophicum, den forberedende prøve i filosofi ved Universitetet i Oslo. Rett etter krigen ble ex.phil.-ordningen radikalt reformert av den unge filosofen Arne Næss, som var inspirert av logisk positivisme og eksperimentell psykologi.⁵ Hans tilnærming til tenkning og filosofi sto i skarp kontrast til den kulturkonserverende kristenhumanismen Winsnes representerte. Institusjonaliseringen av idéhistorie i 1946 kan derfor betraktes som et universitetspolitisk grep for å sikre den videre utdannelsen i europeisk åndshistorie, og professoratene til Winsnes og Skard var en reaksjon på den radikale positivismen til Næss. I en bredere forstand handlet det om å styrke både tradisjonen og troen.

Med Winsnes som fagets første professor fikk norsk idéhistorie en særegen forankring i kulturkonservatisme og kristenhumanisme, slik dette ble skissert allerede i *Den annen front*. Idealismen var et forsvar mot datidens materialisme, positivisme og historisme, som angivelig truet både åndsliv og samfunnsliv. Forsvaret mot dette kulturelle forfallet var klassisk dannelse og åndshumanisme. Og det nye idéhistoriefaget ble bastionen for denne kulturpolitiske posisjonen. En fin oppsummering av denne første perioden er trebindsverket *Vestens tenkere* (1962), redigert av Skard og Winsnes. Det gir introduksjoner til «de betydeligste tenkerpersonligheter i Vesterlandenes åndsutvikling» – fra den greske antikken med Sokrates, Platon og Aristoteles til nye tenkere som Heidegger, Marcel og Sartre.⁶ På idéhistorie, i denne første fasen, var idéene viktigst, ikke historien.

5 For mer om Næss og positivismen, se Fredrik W. Thue, *Empirisme og demokrati* (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), særl. kap. 4; for mer om ex.phil. og den bredere universitetshistorien, se Thor Inge Rørvik, *Historien om examen philosophicum, 1675–1983* (Oslo: Forum for universitetshistorie, Universitetet i Oslo, 1999).

6 Eiliv Skard og Andreas H. Winsnes (red.), *Vestens tenkere fra antikken til våre dager*, bind 1, *Fra Sokrates til Pascal* (Oslo: Aschehoug, 1962), 7.

SVENDSEN OG «DEN ANNEN FRONT»

Den andre fasen ble innledet i første halvdel av 1960-årene med en ny professor, flere avhandlinger, nye lokaler og et eget institutt. Idéhistorie var nå et toneangivende fagmiljø knyttet til en bredere kulturkonserverativ krets omtalt som «den annen front».

I 1960 overtok Paulus Svendsen professoratet i idéhistorie, og i likhet med Winsnes kom han fra litteraturhistorie. Da Winsnes ble idéhistoriker i 1946, ble Svendsen samtidig dosent i sammenlignende litteraturforskning. I 1960 etterfulgte han altså Winsnes for andre gang, noe som understreker den nære forbindelsen mellom litteraturhistorie og idéhistorie.

I februar 1940 hadde Svendsen levert avhandlingen *Det tredje riket som idé og dikterisk motiv* – en tittel som spilte på slektskapet til Henrik Ibsens *Keiser og Galilæer* (1873). «At bokens tittel måtte endres, er innlysende», skrev Svendsen i et senere forord – med henblikk på tyskernes invasjon 9. april – og avhandlingen ble utgitt som *Gullalderdrøm og utviklingstro* (1940).⁷ Ellers underviste Svendsen primært om renessansehumanismen og tysk litteratur fra Goethe, Hölderlin og Novalis til Thomas Mann, samt Søren Kierkegaard. Han hadde også flere verv utenfor Universitetet, blant annet i UNESCO, som redaktør for *Norsk Biografisk Leksikon* 1950–1957, og som generalsekretær i Det Norske Videnskaps-Akademi fra 1962.⁸

Til å begynne med var filosofi og idéhistorie samlokalisert i et felles institutt under Det historisk-filosofiske fakultet med rom på Halling skole. Høsten 1964 ble instituttet delt i én avdeling for filosofi ledet av Arne Næss og én avdeling for idéhistorie med Paulus Svendsen som bestyrer. Først i 1966, tjue år etter opprettelsen av professoratet til Winsnes, ble det opprettet et eget Institutt for idéhistorie med Svendsen som fagets eneste professor. I mellomtiden hadde idéhistoriefaget flyttet fra Halling skole til en leilighet med tre rom og kjøkken i Schultz' gate 7 på Majorstuen – og videre til det nybygde Niels Treschows hus på Blindern. Grete Børsand Heyerdahl har gitt et levende portrett av dette fagmiljøet i artikkelen «Sherry i eksamenstiden eller Idéhistorie og gullalderdrøm».⁹

Utover 1960-tallet ble den idéhistoriske ex.phil.-varianten gradvis supplert med egne forelesningsrekker i idéhistorie. Den økte studenttilgangen resulterte i stadig flere magisteravhandlinger. Allerede under Winsnes ble de første avhandlingene ferdigstilt, og i 1960 hadde elleve kandidater tatt magistergraden med idéhistorie som hovedfag – blant dem Victor Hellern

7 Paulus Svendsen, *Gullalderdrøm og utviklingstro* (Oslo: Gyldendal, [1940] 1979), 5.

8 Eiliv Skard, «Paulus Svendsen», i *Norsk biografisk leksikon*, bind 15 (Oslo: Aschehoug, 1966), 359–364.

9 Grete Børsand Heyerdahl, «Sherry i eksamenstiden eller Idéhistorie og gullalderdrøm», i *Helhet på tvers: 50 år med idéhistorie i Norge*, red. Randi Davenport, Kristin Gjerpe og Kari Sletnes (Oslo: Tano Aschehoug, 1996), 23–40.

om forfatteren Martin Hansen (1957) og Knut Midgaard om idéhistoriske undersøkelser som fredsforskning (1959). Videre utover 1960-tallet fulgte Lars Roar Langslet om den unge Karl Marx (1963) og Grete Børsand (senere Heyerdahl) om Søren Kierkegaard (1966). Tidlig på 1970-tallet skrev Otto Krogseth om Karl Jaspers (1970), Nils Heyerdahl om Pascal og skeptisismen (1972) og Beate Børresen om Niels Treschow (1976). Og i forbindelse med tiårsjubileet for instituttet i 1976 oppsummerte Svein Eirik Fauskevåg at det var utgått 23 magisteravhandlinger og én doktorgrad fra instituttet.¹⁰ Flere av disse avhandlingene ble publisert i bokserien *Idé og tanke*, som ble redigert av Wyller og Aarnes fra 1960 til 1985.¹¹

Utvidelsen av undervisningstilbudet resulterte også i nye stillinger. Formelt sett ble staben først utvidet da Langslet ble ansatt som universitetslektor etter avlagt magistergrad i idéhistorie våren 1962 – en stilling han hadde helt frem til 1989, selv om han i praksis var i permisjon fra 1969, da han ble stortingsrepresentant for Oslo Høyre. Gjennom ham var idéhistoriefaget også knyttet til det konservative tidsskriftet *Minerva*, som han redigerte fra 1957 til 1968. Tidsskriftet tok utgangspunkt i et begrep om «det prepolitiske» og trykket bidrag om alt fra kunst, filosofi og teologi til ideologisk refleksjon og vitenskapelig tenkning. I boken *Politikk som idékamp* (2007) viser Johannes Løvhaug hvordan *Minerva*-konservatismen også var knyttet til mer samfunnsrelaterte temaer som politisk teologi, politisk eksistensialisme og konservativ positivismekritikk.¹² Langslet bidro til å konsolidere idéhistorie som et kulturkonservativt fagmiljø, og da han utga en samling utvalgte tekster fra *Minervas kvartalsskrift* ved 50-årsjubileet, fikk boken ganske enkelt tittelen *Fra den annen front* (2007).¹³

Slik Winsnes hadde mobilisert de britiske idealistene i *Den annen front* i 1932, ble begrepet «den annen front» reaktualisert av Langslet omkring 1960, nå som betegnelse på kretsen omkring Winsnes. For eksempel i artikkelen «A. H. Winsnes: En oppdrager til menneskelighet» (1960), som ble skrevet i forbindelse med at Winsnes gikk av i 1959, poengterte Langslet hvordan de engelske nyplatonistene var en viktig impuls og inspirasjon for dem «som i dag kjemper på 'den annen front', mot nedvurderingen av menneskeverd og menneskerett.»¹⁴ Først i 1989, da Langslet relanserte begrepet i forbindelse med hundreårsmarkeringen av Winsnes' fødselsdag, trakk han inn

10 Svein Eirik Fauskevåg, «Institutt for idéhistorie – 10 år», i *Universitetet i Oslo: Årsberetning 1976* (Oslo: Universitetet i Oslo, 1976), 66–70.

11 I denne sammenheng, se spesielt Lars Roar Langslet, *Den unge Karl Marx og menneskets «fremmedgjørelse»* (Oslo: Tanum, 1963); Grete Børsand, *Forbilde og utfordring: En Kierkegaard-studie* (Oslo: Tanum, 1966).

12 Se Johannes W. Løvhaug, *Politikk som idékamp: Et intellektuelt gruppeportrett av Minerva-kretsen, 1957–1972* (Oslo: Pax, 2007).

13 Lars Roar Langslet, *Fra den annen front: Utvalgte tekster fra Minervas kvartalsskrift, 1957–1968* (Oslo: Pax, 2007).

14 Lars Roar Langslet, «A. H. Winsnes: En oppdrager til menneskelighet», *Samtiden* 69, nr. 4 (1960): 148–149.

konflikten med Næss og positivismen knyttet til opprettelsen av professoratene til Winsnes og Skard i 1946: «Bak disse knappe formuleringene lå nok en universitetspolitisk frontdannelse», skrev Langslet nå: «De ville ha Winsnes inn i filosofiundervisningen for å styrke 'den annen front'».»¹⁵ Hos Langslet ble altså begrepet «den annen front» først relansert som betegnelse på den kulturkonservative kretsen omkring Winsnes, og senere ble den reformulert som en mer avgrenset front mot Næss og positivismen.

Denne frontdannelsen er langt på vei en konstruksjon, poengterte Næss selv i et tilbakeblikk. Den annen front trengte ikke kjempe, forklarte han: «De var mer 'oppe i luften'. De hadde fakultetsledelsen med seg, de formidlet tradisjonen. Opprettelsen av professoratet i idéhistorie var en styrking av den sterke kristne humanistiske interessen som rådet og allerede dominerte.»¹⁶ På den måten var den annen front snarere den første fronten, mens Næss og den logiske positivismen representerte opposisjonen og den faglige fornyelsen.

LIVET PÅ BRAKKA

I den tredje fasen – fra midten av 1970-tallet – endret idéhistoriefaget seg gradvis, og forbindelsen til den annen front ble svakere. Fra å være et fag profilert ved det ene professoratet til Winsnes og Svendsen, ble det i stadig større grad definert av et mangfoldig miljø. Paulus Svendsen gikk av 1. august 1974, og først ett år senere ble professoratet overtatt av filosofen Guttorm Fløistad. Etter hvert kom det også flere ansettelse. I 1975 ble Trond Berg Eriksen ansatt som lektorvikar for Langslet, og i tillegg fantes det et mylder av stipendiater, vikarer, hjelpelærere og vitenskapelige assistenter: Otto Krogseth og Nils Heyerdahl utgjorde en slags kontinuitet fra den forrige perioden, mens Jan-Erik Ebbestad Hansen, Per Strømholm og Thomas Krogh bidro med nye emner og perspektiver.

Nytt var også ansatsene til fagkritikk og kritisk teori i kjølvannet av studentopprøret.¹⁷ I 1976 startet Fløistad et fagkritisk seminar med tittelen «Hva er idéhistorie?», og svaret lå i den hermeneutiske tradisjonen fra Gadamer og Heidegger til Habermas. Samtidig er det liten tvil om at det meste av fagkritikken og positivismestriden i 1960- og 70-årene ikke foregikk på idéhistoriefaget, men snarere på filosofi og sosiologi. Kort oppsummert handlet positivismekritikken om hvordan samfunnsvitenskapene, ved å

15 Lars Roar Langslet, «A. H. Winsnes», i *Spor etter mennesket: Essays til minne om A. H. Winsnes på hundreårsdagen for hans fødsel 25. oktober 1989*, red. Liv Bliksrud og Asbjørn Aarnes (Oslo: Aschehoug, 1989), 28.

16 Arne Næss, «Winsnes uten vin er lik Næss», i *Helhet på tvers: 50 år med idéhistorie i Norge*, red. Randi Davenport, Kristin Gjerpe og Kari Sletnes (Oslo: Tano Aschehoug, 1996), 44.

17 Se for eksempel Guttorm Fløistad, *Kritiske forståelsesformer: Et essay om filosofi og samfunn* (Oslo: Elingaard Forlag, 1969).